

O'ZBEK TILIDAGI VARVARIZMLARNING FUNKSIONAL-SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Xumoraxon Begmatova Omonjon qizi

Lingvistika: Ingliz tili yo'nalishi magistranti(FarDU)

Annotatsiya: *Varvarizmlarni funksional- semantik tahlili va uning tilda qay darajada ahamiyat kasb etishi to'g'risida*

Kalit so'zlar: *Terminalogiya, varvar, qardosh tillar, ekspertik tahlil, o'zlashma terminlar, adabiy uslub*

Terminologiya bu millatning o'tmishi, buguni va kelajagini ko'rsatuvchi oynadir. Terminologiyaga oid tadqiqotlardan ma'lumki, o'zbek tili terminologiyasi tarixi juda qadim zamonlarga borib taqaladi. Mazkur yo'nalishda olib borilgan tadqiqotlar o'zbek terminologiyasining, xususan, oddiy terminlar yig'indisidan muayyan bir sistema darajasigacha bo'lgan yo'lni bosib o'tganligi, shakllanishida, birinchi o'rinda, o'z qatlam birliklarining o'ri beqiyos ekanligi ma'lum.

Ma'lumki, bugungi kunda mamlakatimizning xalqaro obro'yi oshib, dunyoning rivojlangan davlatlari, yirik siyosiy arboblari, fan, madaniyat va san'at vakillarining O'zbekistonga bo'lgan qiziqishi yildan-yilga kuchayib bormoqda. Mazkur holat xorijiy tillarga bo'lgan ehtiyojning ortishi bilan birga kechmoqda. Shu ma'noda rus, ingliz, boshqa xorijiy tillar va o'zbek tili munosabatlari, dialektlari, o'zlashma so'zlari, terminologiyasi, jargon va argotizmlari masalasi, o'zbek tilidagi o'zlashma terminlar, o'zlashma so'zlar, varvarizmlarning adabiy uslubda qo'llanishi, ularning fonetik, leksik-semantik xususiyatlarini o'rganish bu tillarning aloqalari masalalarini yoritishga yordam beradi.

Varvarizmlardan foydalanadigan shaxslar o'zlarini aqliy jihatdan ustundek ko'rsatib, o'zlarini madaniyatli, ilmi hisoblaydilar ham, ammo varvar so'zlardan foydalanuvchilar aslida madaniyma'rifiy saviyasining pastligi, dunyoqarashining torligidan dalolat beradi. Varvar so'zlardan foydalanish ongli va ongsiz tarzda ro'y beradi, ongli shaklda ro'y beradigan varvarlar lisoniy shaxs tomonidan qasddan amalga oshiriladi, ya'ni o'zini madaniyatli ko'rsatish uchun foydalanadi va bu jarayon o'sha so'zni gaplarda qayta-qayta qo'llash natijasida lisoniy shaxs ongida tayyor holatda o'zlashtirib olinadi.

Quyida misollar ko'ramiz: Bu matndagi "golosovoy" so'zi ruscha so'z bo'lib, o'zbekcha so'zlar bilan bir matn ichida qo'llanilmoqda, ammo bu so'z bizning tilimizga o'zlashmagan hamda ruscha bu so'zdan so'ng o'zbek tilidagi qo'shimcha gapni umumiy bog'lanishiga yordam beryapti.

"...varvarizmning asosiy belgisi uning ajnabiy so'zligi va o'z tiliga tamoman yotligidir" \. Shuni ham alohida ta'kidlashimiz kerakki, varvarizmlar qanday

yo'zuvda ifodalanishi yoki qaysi tilga xosligi muhim emas, uning asosiy mazmuni o'zida saqlanib qolganligida.

Shuningdek, varvar so'zlar lug'atlar tarkibiga kiritilmagan va ulardan so'zlashuv nutqimizda keng foydalanamiz hamda shaxsiy yozishmalarda ham lisoniy shaxslar ulardan keng foydalanadilar, ammo chetdan kirgan barcha so'zlarni biz varvarizmlar sifatida qabul qilmaymiz, ayrim terminlar borki, ularni o'z holicha o'zlashtirib, lug'atlarimizga kiritamiz, lekin varvar so'zlar so'zlashuv nutqimizda, yozishmalarimizdagina qo'llaniladi, shu bilan birga badiiy adabiyotda ta'sirchanlikni oshirish maqsadida ham ulardan foydalanamiz.

Varvarizmlar qo'llangan yozishmalar tahlil qilinayotganda u so'zdagi ma'noga e'tibor qaratilishi lozim, chunki shunday varvar so'zlar borki, ular vulgarizmlarning ma'nosini beradi. Bunday birliklarni tahlil qilishda shu varvar so'zning ma'nosida vulgarlik bo'lsa, u holda shu so'z qaysi tildan o'zlashgan bo'lsa, o'sha tildagi ma'nosi hamda bizning tilimizda qanday ma'no anglatishi kabilar birgalikda tahlil qilinishi lozim bo'ladi.

Varvar so'zlar shaxsiy yozishmalarda qo'llanilganda ularning qaysi til birligi ekanligiga qarab ham guruhlariga ajratishimiz mumkin (guruhlariga ajratayotganda bizda eng ko'p iste'molda bo'lgan tillarni oldik):

- ingliz tilidan;
- rus tilidan;
- qardosh tillardan.

Varvarizmlarni shaxsiy yozishmalarda yuqoridagi guruhlar shaklida bo'lib o'rganish yozishma muallifining yoshini aniqlashda juda muhim vazifani bajarishi mumkin, chunki bugungi kunda juda ko'pchilik yoshlar nutqida ingliz tilidan kirib kelgan varvarizmlarni kuzatishimiz mumkin.

Inglizcha varvar so'zlar: *link, copy, chat, ooo my God, sorry, mum, dad, baby* kabi bir qancha so'zlarni ko'rishimiz mumkin.

Rus tilidan kirib kelgan varvar so'zlar asosan o'rta yosh va kattalar nutqida, shuningdek, rus tiliga ixtisoslashgan maktab o'quvchilari nutqida uchrashi mumkin.

Ruscha varvar so'zlar: *мама, папа, девушка, здравствуйте, да, хорошо, зато, уже, где-то, например, как будто, короче, добрый, дьстветилно, как раз, разница, выходной.*

Qardosh tillardan kirib kelgan so'zlar asosan yoshlar nutqida ko'proq uchraydi, aksariyat holatlarda turk, qozoq, qoraqalpoq tillari, ba'zan qirg'iz tilidagi so'zlarni ham kuzatishimiz mumkin, ammo deyarli ko'p hollarda turkcha varvar so'zlar ko'p kuzatiladi.

Masalan: *kardeş, arkardeş, merhaba* kabi so'zlar.

Shaxsiy yozishmalarda qo'llanilgan varvar so'zlar mualliflik ekspertizasi uchun ham muhim rol o'ynaydi, chunki varvar so'zlarni qaysi tildan o'zlashganiga qarab muallifning yoki ijrochining yoshini, ma'lumotini, tabaqasini aniqlash mumkin.

Shaxsiy yozishmalarda varvar soʻzlarni ekspertik tahlil qilayotganda ekspertizadan oʻtayotgan soʻzning qanday maʼno anglatishi juda muhim, chunki oʻsha soʻz bizning tilimizda qay darajada salbiy yoki ijobiy oʻringa ega hamda oʻz tilida qanday maʼnolar anglatdi, shuningdek matn ichida kelganda qanday maʼno kasb etadi kabilar ham, albatta, inobatga olinishi lozim.

ADABIYOTLAR:

1. G'ofurova M. O'zbek tilidagi varvarizmlarning funksional- semantik tahlili// Ilm sarchashmalari. - Urganch, 2019.
2. A.Pardayev, D.B.Urinbayeva D.A.Islamova O'zbek Terminologiyasi (o'quv qo'llanma) Samarqand: SamDU nashri, 2020.
3. Abdurayimova D.S. Lingvistik ekspertizada shaxsiy yozishmalarning o'rganilishi va uning ahamiyati // O'zbek milliy va ta'limiy korpuslarini yaratishning nazariy hamda amaliy masalalari" Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya . Vol. 1 №. 01. 2021. –B. 336-339.
4. Sayfullayeva R va boshqalar. Hozirgi o'zbek adabiy tili. –Toshkent. 2005. – B. 143.
5. <https://uz.wiktionary.org/wiki/vulgarizm>
6. Mengliyev B. Tilda imkoniyat va voqelik mushtarakligi. Ma'rifat gazetasi.,2013.15-may.